

Nekaj malega o malih narodih

Od nekdaj imajo mali narodi v zunanji politiki težak in nevhvaležen položaj. O tem so znani tudi različni značilni izreki. Mnogokrat se navaja izrek bivšega črnogorskega vladarja, da so balkanski narodi drobiž, s katerim plačujejo velesile napitnine za male usluge. Dalje je znan izrek, ki ga je napravil svoje dni angleški zunanji minister Grey romunskemu ministru Take Jonescu, da so mali narodi nezdružljivi s civilizacijo. So kurja očesa, ki jih je treba iztrebiti.

Če je bila torej vloga malih narodov v zunanjem svetu neznatna že tedaj, ko je samo število vojakov igralo vlogo, se je še bolj poslabšala, odkar je kapitalizem vtisnil svoj strašni pečat vojskovanju. Pri številu samem je še kolikor toliko igrala vlogo iznajdljivost in duhovitost vojskovodij, včasih so sorazmerno jako majhne armade z bistroumnostjo poveljnikov in osebnim junastvom, dosegle nepričakovane uspehe nad velikanskimi, premočnimi sovražniki. Sedaj, v dobi zrakovnih ladjevij, tankov in velikanskih topov, so taka presenečenja skoraj nemogoča, dasi nam je vsem še v spominu neverjetno vztrajna obramba Fincev.

Če gledamo na vprašanje s tega vidika, postaja položaj malih narodov še bolj brezupen. Ker pa ima vsaka medalja dve strani, ju ima tudi ta. Dobra stran te medalje obstoji v tem, da se število malih narodov silno veča in da precej izginja razlika med narodi, ki imajo dober milijon členov, in takimi do 50 milijonov. Razen treh, štirih velikih narodov, ki bodo še samostojno in svobodno odločali o svojem stališču v zunanjem svetu, bomo imeli na vsem svetu samo še male narode. S tem pa stopa vprašanje malih narodov v novo luč in v nov pomen.

Ako beremo zgodovino zadnje svetovne vojne, vidimo, kako se je v drugi polovici vedno bolj krepko javljala zahteva po miru. Pri tem pa se je mnogokrat poudarjal tudi strah pred preuranjenim mirom. Splošna je bila zavest, da bodoči mir ne sme biti trhel in gnul, ampak mora biti res trajen mir. Kakor vidimo, se ta želja ni uresničila. Tudi glede bodočega miru bomo pač vsi tega mnenja, da mora biti res trajen mir, da ne sme ob sklepu miru ostati vse polno nevarnosti za novo vojno. To pa bo mogoče le takrat, ako se bo našlo pravilno ravnanje med malimi narodi in med velikimi imperiji. Ako bo novi mir zgrajen samo na podlagi sile in moči, bodo mali narodi ostali sicer nepomembni, imeli pa bodo vsi zavest, da se taka podlaga vsak hip lahko izpremeni in nastane nova vojna. Ako se bo pa razmerje med narodi postavilo na podlago kulture in morale, potem bodo mali narodi igrali veliko večjo vlogo in bodo ravno oni lahko prispevali mnogo k ohranitvi miru. Gotovo je namreč, da bodo vsi mali narodi odnesli iz te vojne velik strah pred vsako vojno in trdno odločnost, v bodočnosti storiti vse, da se nove vojne preprečijo.

Močan si, slovenski narod!

Tisoč let krvaviš, izkrevavel nisi! Narod mehkužnež bi dušo izdihnil in še sveče bi mu ne žgali, še bilj bi mu ne peli! Ti pa, tisočkrat ranjen, v trpljenju utrjen, komaj zmaješ z rameni pod sovražno pestjo in praviš: Ta burka je stara že tisoč let!

Ivan Cankar.

Občina in njena samouprava

Slovenska občina, kakršno smo podedovali po Avstriji, ni bila idealna. Že zaradi volilnega reda po razredih ne. Vendar je bil ta krivični volilni red vsaj pismen, t. j. glasovnice so se pošiljale volilcem na dom pred dnevom volitev. To je imelo tudi slabe strani; bilo je mogoče, da je v Krivi vasi predsednik šolskega odbora zahteval od učitelja, da mu izroči glasovnice, ki jih je nato on oddal, potem ko jih je bil po svoje izpolnil, v Ravni vasi pa je storil to župnik. Kakor hitro smo po prevratu dobili enako in splošno volilno pravico v občine, se je slovenska občina — mestna in vaška — razvila naglo v bolj svojevpravno, ljudstvu bližjo in neposrednejšo ustanovo, kakor je to po vzorcu madžarske občine ustvarjena današnja naša občina. Res je volilni red glasovanja s kroglicami kvaril tajnost volitev. Kajti tajnost volitev je v tem, da izvršiš volilni akt sam, neopazovan in da pospraviš lahko tudi sledove o tem, kako nisi volil. Glasovanje s kroglicami je te prednosti izključevalo.

Uvedba diktature je to občino odstranila, že prej pa so posegli v slovensko mestno občino tisti, ki se jih drži v slovenski politični zgodovini po krivem prilastek »napredni«. Za Ljubljano jim je služil klerikalni zmaj, za tri ostala mesta pa je bilo nemštvo trojanski konj, ki so se nanj sklicevali, da so odstranili najprej sorazmernost volitev s predpisom, da dōbi navadna večina glasov prednostno število mandatov. Zanimivo je, da je prav to načelo obstalo tudi v organizaciji občin iz l. 1935. Vendar je takratna stopnja demokracije našla sredstva, da so se iznajditelji gornjega predpisa pred letom 1929. dostikrat, zlasti v Ljubljani, precej opekli in se morali zatekati h — komisariatom. Če me spomin zelo ne vara, je preživela Ljubljana v dobi med 1918 in 1929 manj let pod izvoljenimi mestnimi sveti, kakor pa pod komisariati. Obe tradicionalni slovenski malomeščanski stranki sta se na hrbtu ljubljanskih meščanov posluževali komisariata za borbo v slogu »Boltatovega Pepeta« in »Ate Naroda«.

Poseben trn v peti pa je bila slovenskim »naprednjakom« slovenska kmečka občina, ki jo je že mali obseg, enak fari, silil pod »jarem farovža«. Ko so tedaj leta 1931. ljudje iste miselnosti zamenjali svoje nasprotnike, ki jih je diktatura odstranila, potem ko je užila njihovo prvo pomoč, in ko so ti ljudje pričeli izvajati diktaturo, so se vrgli tudi na preučevanje preureditve slovenske občine in so tudi hitro našli dvoje sredstev za predrušenje te občine. Predpisali so z občinskim zakonom velike občine in določili, da državni uradnik ne sme kandidirati prej, kot na sedmem mestu.

Velike občine se že ozemeljsko ne ujemajo s farami in v vsaki občini prejnjega obsega so se nahajali zanesljivo vsaj župniki, kaplani in učitelji kot državni uradniki. Zadnjih so se posluževali »naprednjaki« tako vedno samo za agitacijo, ne za vodstvo, ki je bilo pridržano gostilničarjem in trgovcem, zato prepoved kandidiranja na prvih šestih mestih ni pomenila za učitelje nobenega ponižanja. Župnike in kaplane so pa s takim predpisom duhovito odstranili iz občinskih uprav, jih posadili v glasovalni stroj, ki je dobil ime »občinskega odbora«, oziroma, ker so župniki in kaplani takrat zanesljivo kandidirali na opozicijskih seznamih, so jih odstranili s pomočjo »razdelitve mandatov« tudi iz občinskih odborov. Seveda so bili za svojo duhovitost bogato poplačani leta 1936., ko niso imeli več krmila v rokah, temveč so ga morali odstopiti spet svojim nasprotnikom.

Ustvaritelji tega občinskega zakona so drugače utemeljevali podobne predpise. O tem ne kaže pisati, ker se vsak lahko prepriča, kakšni so bili »razlogi« teh predpisov, iz v cirilici napisane razlage k občinskemu zakonu, ki ga je izdal Slovenec, kateri velja za uradniškega sodelavca pri sestavi tega občinskega zakona in še nekaterih drugih iz let 1931. do 1935.

Zakon o občinah z dne 14. marca 1935, veljaven za vse občine razen onih, ki jih našteva § 136., je stopil v veljavo v celoti; uporabljajo se tudi njegovi volilni predpisi, zaradi česar smo preživel veli že dvakrat volitve po njih. Zakon o mestnih občinah z dne 22. julija 1934, drugače dvojček prvega, je tudi stopil v veljavo z vsemi predpisi; čeprav pa naj bi se po zadnjem zakonu izvolili samo dve tretjini občinskih svetovalec, tretjo tretjino pa naj bi imenoval od zgoraj ban izmed »oseb, ki se razumejo na komunalna vprašanja«, se volilni predpisi tega zakona še ne uporabljajo in imamo že pet let po uveljavljenju zakona samo imenovane občinske svete in načelnike v »avtonomnih mestih«.

Oba zakona nista značilna samo po tem, da sta občine in mesta u-e-dinjevala na področju vse države, temveč po tem, da sta jih uniformirala. V državi enega naroda in brez vsakršne tradicije bi ta dva zakona po svojih splošnih določilih odlično služila. Zlasti dobra bi bila, če bi bili volilni predpisi drugačni. V tem primeru bi se namreč rudimentarna avtonomija občin, ki jo odlično priznavata, samodejno uveljavila. Pri danih razmerah se razloček med nad-

rejenostjo upravne oblasti in med nje-no nadzorstveno funkcijo povsem staplja in so občine stvarno le pisarne na kraju samem za državne upravne, finančne in vojaške oblasti. Spričo tega na primer niti tako edinstveno določilo, kakršno je ono v § 125. občinskega zakona ali ono v § 134. zakona o mestnih občinah, določilo, ki razen § 111. zakona o upravnem postopku nima enakega v našem upravnem pravu, ne učinkuje. Upravne oblasti se mu znajo izogniti s pomočjo — zakona o društvih.

Z občinskim zakonom je postala običajna občina kompromis med birokratičnim uradom in samoupravo. Občinski zakon je razveljavil vse prejšnje oblike občinskega dela in to delo vključil v hierarhični ustroj treh stopenj: župan, v očeh zakona predsednik občine, občinska uprava in občinski odbor. Slednji ima na videz najvišjo oblast v občini, v resnici pa nobene, temveč je zgolj glasovalni stroj. Krivdo za to imajo volilni predpisi, ki izročajo občino stranki, ki je zmagala z navadno večino glasov nad vsemi drugimi. Pri javnem glasovanju je jasno, katera stranka je to vsakokrat. Če bi se volitve v mestne občine kdaj izvršile, bi vse to veljalo v poostreni meri tudi za mesta. Kajti tretjina občinskih svetovalec bi bila postavljena izmed onih, ki bi jim upravna oblast priznala, da se razumejo na komunalna vprašanja. Ker tvorijo v mestih važen del volilcev državni uradniki, je na dlani, kakšno lice bi imeli taki občinski ali mestni sveti ter kakšno lice bi imela sama občina.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarska svoboda — osnova narodne svobode

Kakor si mora vsak posameznik za svoje življenje, svoj obstanek in napredek predvsem ustvariti gospodarsko podstavo, toliko bolj si mora to narod, ako hoče živeti na stoletja ter ostati »na svoji zemlji svoj gospod«. Posebno velja to za male narode. Močan in bogat gospodar si svoje obsežno gospodarstvo z lahkoto uredi in prilagodi tako, da se mu skoraj sami odpirajo novi viri dohodkov in da se mu ni treba na vsak korak bati nevarnosti propada, šibkemu in revnemu gospodarju pa je v neusmiljenem življenjskem tekmovanju z močnejšim treba največje marljivosti in vztrajnosti, da se obdrži na površju in si pribori nekoliko lažje življenje. Kolikor tega ne zmore sam, si mora pomagati v zvezi z drugimi, ki se bore v podobnem boju za obstanek kot on.

Ni velik naš narod, toda vendar dovolj za samostojno življenje, zlasti še, če bi v vsej celoti, kolikor ga je, kedaj svobodno zadiljal. Pa tudi pri sedanjem svojem položaju bi lahko imel že marsikaj, da bi bil enoten vsaj pri svojih vrhovnih vprašanjih. Često se zgodi, da naletimo ravno pri glavnih naših narodnih vprašanjih na ugovore o naši šibkosti, o nezmožnosti za samostojno narodno življenje od take strani, kjer bi je najmanj pričakovali. Ako taki struji za njene koristi prav hodi, če se vnema za narodno avtonomijo, jo zagovarja. Ako bi to moglo spodnesti njeno moč, obrne tok v nasprotno smer. Značaj slovenskega človeka že tako nosi v sebi pečat tisočletnega suženjstva, največji narodni greh pa je ta pečat še povečevati po lastnih sonarodnjakih in ga kot orožje žalostnega spomina uporabljati v medsebojnem boju. Kolikor to velja za vsa narodna področja, velja še posebno za področje narodnega gospodarstva. Go-

tovo je, da je tudi slovensko narodno gospodarstvo sposobno za samostojno življenje v okviru jugoslovanske države in da je prav ono pogoj njegove svobode.

Smotrna mobilizacija vseh osebnih sil, ki so sposobne dvigniti in povečati naše narodno gospodarstvo, je prva potreba za doseg cilja. S tem v zvezi stoji kot nadaljnja nujnost, da se čimbolj depolitizira narodno gospodarstvo. Ni treba iskati primerov, ko je brezvesten strankar raje dopustil, da je kako gospodarsko zamisel ali podjetje izvedel ali razširil tujec kot sonarodnjak drugačnega političnega naziranja. Tudi se pripeti, da tak strankar raje poveri tujcu odgovorno narodno gospodarsko funkcijo kot rojaku drugačnega naziranja.

Vsaka narodna konstruktivna sila mora biti pritegnjena k delu. Strankarske razlike ne bi smele biti vzrok, da bi se najboljše moči odrivale v abstinenco, bodisi da so to zasebniki ali organizacije. Korist naroda in njegovega narodnega gospodarstva mora biti edino vodilo pri tem. Za naše šibke razmere velja to celo za normalne čase, kaj šele potem za prelome, v kakršnih se nahajamo. Vse javno delo bi moralo iti za tem, da se narod gospodarsko čim bolj okrepi ter da se mu postavi podlaga za najhujše čase in preizkušnje. Skratka, kot narod sam se mora tudi narodno gospodarstvo voditi po trajnostnih načelih ter se mora uporabiti vsaka prilika, ki vodi k njegovi utrditvi in povečanju. To še toliko bolj, ko smo v tem pogledu v svoji razcepjenosti že mnogo zamudili in zanemarili.

Kot rečeno, bi moralo iti vse naše javno delo k temu cilju, vendar pa seveda v prvi vrsti tisti del javnega življenja, ki je za to predvsem poklican po svojem svojstvu. Cerkev in njene ustanove na primer bi smele posegati na to po-

dročje le na najprevidnejši način, ker se s tem lahko izpostavimo nevarnosti, da zaradi tega trpi škoda njeno nadnaravno poslanstvo, ako se preveč angažira na gospodarsko področje, kot je rekel nadškof Šarič.

Ko smo za delo zbrali vse najboljše sile in vse narodne gospodarske naprave, nastopi končna in največja naloga: povečati narodno gospodarstvo in osvojiti tuje postojanke v njem. Za dosego tega je treba zlasti dobrih in močnih denarnih ustanov, oziroma zlasti dobrega združništva, nastopajočega enotno, kadar gre za taka vrhovna vprašanja. Kolikor morejo nalogo po posameznih krajih opraviti krajevne gospodarske ustanove (zadrage), bi morale to napraviti same. Ako pa bi šlo za večje stvari, bi jih morale izvesti večje gospodarske skupine ali pa celo narodno gospodarstvo.

Ako bi bila organizacija dobro in natančno izvedena, bi se delo izvršilo brez velikih motenj in skoraj samo ob sebi. Tudi denarna sredstva, čeprav smo šib-

ki, bi se mogla zbrati. Koliko narodnega premoženja leži sedaj brezplodno, ker ga nismo znali zbrati, koliko smo ga zapravili v nerodovitne namene, ki bi smeli priti na vrsto šele, ko bi bila dosežena neka gospodarska blaginja, koliko premoženja je mrtvega zaradi razcepljenosti!

Tako izključno narodu služeče in povzdignjeno narodno gospodarstvo, bi potem kaj lahko našlo zveze do drugih gospodarstev. V zvezi z njimi bi lahko izvršili še tiste gospodarske naloge, ki jih sami ne zmoremo, ki pa vedno bolj kriče po izvršitvi zaradi tujega pritiska. Če samo pomislimo na težko industrijo in kvalificirano obrt, bi lahko napravili marsikaj v zvezi bratovskih narodnih gospodarstev od Triglava do Črnega morja.

V združitvi je moč majhnih in šibkih. Ako bomo razklani naprej, bomo izgubili še to, kar smo si s trudom pripravili v teku let ter ostali le še poljedelci in kajzarji.

Kopač A.

Z A P I S K I

Nerodna obramba slabe stvari

V zadnji številki smo pokazali, kako zagovarja »Slovenski dom« centralizem v kulturnih stvareh. To je sicer nekaj popolnoma naravnega in doslednega za list, ki je unitarističen in torej po svojem programu centralističen. A mi, ki smo bili prav tako od nekdanj načeloma zoper unitarizem in centralizem, smo bili spet samo dosledni, če smo na ta zagovor centralizma slovensko javnost opozorili.

Vsega tega se je tudi »Slovenski dom« prav dobro zavedal. Njegovo precej nerodno otepanje v tem pogledu smo zaznamovali v zadnji številki. Do tu bi vsa stvar še po nekakšnem šla. Toda »Slovenski dom« je čutil, da se posebno v teh dneh da centralizem le bolj slabo brani in da se mu ves tisti zagovor kulturnega centralizma ni ravno preveč posrečil. A na neki način je vendarle hotel stresti svojo jezo nad nami.

In to je nekaj, kar je res še posebne zaznambe in omembe vredno. Svoji miselnim ravni primerno se je spravil za uvod v pobijanje našega proticentralističnega stališča na neko našo — polemiko s »Sodobnostjo«, polemiko, ki se mu zdi hudo nezadostna in pomanjkljiva. Sicer bi se človeku zdelo, da imata ta naša polemika s sodobnostno zgodovinsko noetiko pa gledališki centralizem tako malo skupnega, da bi imela v primeri z njima rajni Pilatuš in Kreda naravnost kar najintimnejše razmerje. Toda kakor kdo more!

Morebiti h koncu majhno pobudo za bodoče čase. Kadar »Slovenski dom« zopet ne bo z našim proticentralističnim stališčem zadovoljen, naj na primer ugotovi, da je imel kak naš sodelavec ob taki ali drugi priložnosti zmečkan klobuk. To bo za nadaljnje umovanje na njegovi ravni vsaj tako dober uvod in razlog, kakor je bil zgorajšnji.

Razumemo, da morajo biti spreobrnjenci goreči. Toda tudi gorečnost postane smešna, če jo človek pretirava.

Velikosrbske želje

V Belgradu izhaja časopis »Srbijanstvo«. Je to, kakor kaže naslov, izraženo velikosrbski list. Zato je seveda zoper enakopravnost Slovencev in Hrvatov s Srbi in meni, da je bila največja neumnost s strani Srbov, da so kedaj to enakopravnost sploh priznali. Naša država bi morala dobiti svoje pravo ime, Srbija, in samo v enem jeziku, srbskem, bi se smelo govoriti in pisati od Triglava do Vardarja.

Da so to zahteve in želje vseh Velikosrbov, to vemo vsi. A vemo tudi, da se je po teh željah in zahtevah vodila vsa naša državna in kulturna politika prav do lanskega leta, ko se je s sporazumom, pa še tu le glede Hrvatov, začela priznavati in po malem izvajati enakopravnost. Začela, pravimo, kajti v dejanju še ni prišla, kakor beremo lahko prav

zadnje dneve v hrvaških listih, ki obravnavajo državno gospodarsko politiko. O slovenskih razmerah pa sploh rajši ne govorimo.

Tudi velikosrbski zahtevi, da vlada en jezik in eno pismo od Triglava do Vardarja, so prejšnje jugoslovenske vladavine dejansko že davno ustregle. Če bi se srbijanstvenik malo ogledal pri nas, bi lahko videl, da vlada povsod na prvem mestu srbski jezik in srbsko pismo, da je pri carini, železnici in drugod slovenščina zapostavljena. Saj imamo na primer železniške vozove, kjer napisov v slovenščini sploh ni, zato pa so v srbsščini na prvem mestu. In medtem ko smejo razobešati Srbi srbske, Hrvati pa hrvaške zastave, mi Slovenci te pravice nimamo, očitno v izvajanju velikosrbskih zahtev.

Zahtevati nekaj, kar kdo že ima, je na videz nesmiselno. Na videz samo, kajti za tem nesmiselom se skriva pretkana preračunljivost. Slovenci in Hrvati naj bi namreč dobili vtisk in mnenje, kakor da enakopravnost že imajo. In na ta način bo dana mogočnost, da jo srbijanstvenik čim dalje zadržuje — v svojo velikansko tvorno korist seveda.

Da jim nesposobnost raznih vodičev to delo zelo olajšuje, se razume ob sebi.

Rdeči križ in obračun izkaza prejemkov

Te dni se spet pobira pri vsakem poštenem dopisu, pri sleherni železniški yozovnici prispevek za Rdeči križ. Razen tega je ljubljanski odbor te naprave priredil še posebno nabiralno akcijo po cestah.

Pred tremi leti smo že prvič povabili ljubljanski odbor Rdečega križa, naj da slovenski javnosti pregled vseh dohodkov in izdatkov, torej zlasti tudi pregled dohodkov, ki teko iz obveznega prispevka pri poštini in yozovnicah in ki nosijo v Sloveniji težke milijone. Pozneje smo to vabilo ponovili. Toda Rdeči križ še do danes ni podal v tem pogledu nobenega obračuna.

Zato ga vabimo danes spet kedaj. Kajti stvar je taka, da bi nabiralnih akcij za potrebe Rdečega križa v Sloveniji sploh ne bilo treba, če bi se ves v ta namen zbrani denar porabljal zanj.

Za gospodarsko enakopravnost

»Vreme« govori v nekem dopisu iz Zagreba o skrbih Hrvatov zaradi selitve industrije iz Hrvaške. Govori tudi o vzrokih, zakaj se hrvaška industrija seli ter meni, da je med poglavitnimi pač okolnost, ker hrvaška vlada preveč štiti kmeta, industrijo pa obremenjuje z davki. Na to odgovarja »Hrvatski dnevnik« med drugim:

Od 1929. leta ima belgrajsko gospodarstvo privilegiran položaj in je presto banovinskih bremen. Že takrat se je začela selitev v Bel-

grad. Medtem je prišlo do znanega razvoja državnega denarništva, ki naravnost favorizira izvenhrvaške kraje. Nazadnje vodi prometno ministrstvo, podobno kakor je to delala Pešta, politiko v korist izvenhrvaškega gospodarstva, ko odobruje Belgradu in izvenhrvaškim krajem posebne popuste pri prevoznih tarifi. Glavni vzrok za beg industrije iz Hrvaške je torej gospodarska politika, ki jo je Belgrad v teku 20 let po narčtu izgradil. Treba bo še veliko truda hrvaških političnih zastopnikov v Belgradu, da se bo temu napravil konec.

Hrvaška vlada dela med tem odločno, da se selitev industrije ustavi. Njena finančna politika je posebno usmerjena k temu cilju. Zato zahtevajo zase nadaljnjih dodelitev iz državnega preračuna, kar bo nazadnje prisililo Belgrad in srbske banovine, da tudi one nalože svojim prebivalcem nekaj več davka in da industrija na jugu ne bo skoraj prosta javnih dajatev. Seveda se bo morala prenehati tudi dvojna mera pri železniških prevoznih tarifah. A še prav posebno bo treba odpraviti vse centralne fondе, saj so bili nekateri ustanovljeni naravnost v ta namen, da ustanavljajo nove nepotrebne industrije na jugu. Ko bo morala industrija tukaj kakor tam delati pod enakimi pogoji, bo seveda njeno seljenje samodejno prenehalo, naše še bolj kakor hrvaške, ker je morala naša delati še pod vse bolj neugodnimi pogoji.

Kako so jalovj razlogi »Vreme«, češ da je kakšna posebna kmečka ali socialna politika vzrok, če se industrija seli, dokazuje ravno Slovenija. Pri nas sploh ni bilo v začetku mogoče govoriti o kakšni posebni zaščiti kmeta, saj vsak lahko vidi, koliko se mu slabše godi v primeru s prejšnjimi časi. Sicer pa to tudi »Vreme« dobro ve. Če si pa kljub temu naroča take dopise, dela to zato, ker čuti po eni strani, da mora ob doslednem priznanju enakopravnosti vseh treh jugoslovanskih narodov zginiti neupravičeno favoriziranje ene pokrajine na stroške druge, in ker bi po drugi strani hotelo te prednosti za čim daljšo dobo ohraniti za Belgrad s tem, da skuša speljati javnost v napačno smer. Da mu gredo pri tem njegovem delu nekateri nesposobni politiki precej na roko, to je pa že spet drugo, pa prav žalostno poglavje.

Nov poskus centralizma za gledališča izven Hrvaške

Pod tem naslovom poroča hrvaški tednik »Riječ« z dne 14. t. m. o novem odboru za gledališke repertoarje, ki ga je ustanovil prosvetni minister, h koncu pa navaja dobesedno naše stališče, kakor smo ga zavzeli v predzadnji številki.

Stanko Bunc: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika

O tej knjigi smo prejeli iz krogov naših jezikoslovcev sledečo oceno: Ured.

Težko sem čakal te knjižice, saj so jo napovedovali kot zanimivo slovnico novost. Res je bila oznanjena le kot repertorij, ki naj povzame glavna dognanja in veljavna pravila slovenske slovnice, a tudi tak pregled ima svojo veliko vrednost. Ni težko na dolgo in široko pisati in razlagati slovnične zakone, mojstrstvo svoje vrste je v kratkosti, jasnosti in do najtanjših drobnosti izdelani natančnosti. Kakor občudujemo stroj, stavbo ali spomenik zaradi razsežnosti, tako in še bolj lahko občudujemo naddrobno natančnost pri uri itd. Zato je seveda pri takem delu vsaka napaka takoj zelo občutna, vsaka ohlapnost velika hiba, vsaka nesorazmernost usodna. Pa še nekaj: vsak pregled, ki naj rabi predvsem za ponavljanje predelane snovi za različne skušnje itd., bi ne smel nikoli iti preko svojega namena: nuditi sme samo zanesljivo ugotovljeno stanje slovenske slovnice, z najbolj ustaljeno terminologijo, z najdoločnejše dognanimi pravili; kar koli je čisto novega, je v takem pregledu že tvegano, ker je treba ali utemeljevati in na novo razlagati in s tem gre preko okvira sorazmernosti ali pa ostane nerazloženo in ponavljajcu tuje. Pri takem tankem brušenju pravil, kakršnega terja takle pregled, je morda pač treba to in ono vprašanje nekoliko priostriti, morda včasih besedo dodati, a prav v tem se kaže mojster. Vsega tega sem pričakoval v Bunčevem Pre-

Primorje in vojna

»Istra« poroča, da se morajo tudi v Primorju zelo natančno spolnjevati predpisi italijanske vlade glede zatemnjevanja ponoči in da je zaradi površnosti ali malomarnosti mnogo ljudi kaznovanih. Dovolj je že, če brli petrolejka skozi kako špranjo, da je neprevidnež kaznovan. Tržaška kvestura razglasa, da je zadnji teden v avgustu kaznovala zaradi prekršitve zatemnitvenih odredb 247 ljudi in da je na vsak način odločena, da nauči ljudi discipline.

Kaj pišejo listi

Romunski narod in razdelitev Transilvanije

Ob zasedbi severne Transilvanije piše »Universul«, eden izmed vodečih romunskih dnevnikov:

Ne da bi bili samo enkrat ustrelili, smo izgubili več kakor polovico Transilvanije. Zgubili smo jo v imenu miru, ki ga nismo dobili, pravice, ki nam je bila odrečena, in v imenu »novega reda«, ki more postati samo vir najtežjih motenj. Romunski narod ne bo tega, kar mu je bilo prizadejano, niti pozabil niti odpustil.

Naše prijatelje prosimo, da zahtevajo po vseh kavarnah

SLOVENIJO

Nobena slovenska kavarna ne bi smela biti brez našega lista!

Ameriško gospodarstvo in vojne mogočosti

Glede na gospodarske posledice vojne piše švicarski tednik »Die Weltwoche« med drugim:

Evropa, ki bi stala pod nemškim gospodarskim načrtnim vodstvom, bi prisilila ameriške države severa in juga, da se tudi upognejo nemškemu diktatu. V tem leži nadaljnji ključ za razumevanje trajnega poslovnega zatišja njujorške borze. Če bi bili naši špekulanti sposobni, misliti eksaktno v svetovno gospodarskem prostoru, tedaj bi jim uganka Wallstreet ravno ne bila več uganka. Ni nemogoče, da bi odboj nemške zmage nad Anglijo in s tem pridobitev stvarnega nadvladja nad vso gospodarsko Evropo Amerikance še mnogo občutljiveje zadel kakor Evropo samo.

gledu, a žal ne našel. Nimam namena pisati dolge strokovne ocene, a knjiga kar izziva s svojimi pomanjkljivostmi in napakami. Saj ne trdim, da ni v knjigi nekaj dobrih domislekov, a poleg teh je toliko in tako grdih zmot in napak, da moramo glasno ugovarjati takemu načinu pisanja slovenskih slovnice.

Najprej — terminologija. Rekel sem, da bi repertorij, namenjen predvsem ponavljanju, moral zelo tenkovestno sprejeti v knjigo najbolj ustaljene in najboljše slovniške izraze. Ta Pregled vpeljuje v našo slovnico čisto po nepotrebnem kup novih izrazov, ki so mnogo slabši od uveljavljenih ali pa čisto nepotrebni in napačni. Že koj pri razdelitvi je namesto dobrega Breznikovega »besedoslovja« (v pomenu nauk o besedah) vpeljal preozek pojem »besedovrvice« (str. 66), čeprav pod tem naslovom obravnava tudi pomenoslovje in besedišče. Za samoglasnik se pači z nemogočo besedo »odprti glasovi«, očitno dosledno po zapornikih in pripornikih, a v tem primeru naj bi bil vsaj rekel »odporniki«; mar bo potem govoril tudi o zaprtih odprtih glasovih in o odprtih odprtih glasovih — ē ē in ō ō? Govori o »ustni jami« namesto v »ustni votlini«, o trdem o in mehkiem e v slovenščini (str. 19), o »zvokosti« namesto zvenu, a takoj nato o »zvokovni asimilaciji«, menda namesto o »zvonki« asimilaciji, ko ima v mislih asimilacijo po zvenu (str. 21). Mislili smo, da je izraz »končnica« vendarle že izginil iz slovničnega

Boj dveh načel

Glede na vojno med Angleži in Nemci piše švicarski dnevnik »Die Tat«:

Ne samo dva naroda se vojskujeja, ampak dvoje načel. Angleško načelo bi se dalo označevati kot načelo osebne samoodgovornosti; snujoči, preko vsega planeta misleči, dejavni duh posameznika se je razvil tam najvišje. To vidimo že v tem, da imajo družbo za važnejšo od države, in da se kaže država organizatorično mnogo manj kakor drugod.

Drugo, nemško načelo bi bilo itačelo redovnega duha, z geslom »vsi za vse«. Tu presoja posameznika predvsem iz občestva, iz reda, danes iz države. Medtem ko more veljati tam beseda: »Vsak Anglež je otok«, se prizadevajo Nemci za organizirano občestvo. To osnovno stališče ni svobodno izbrano, ampak je bilo potrebno v deželi, ki ni imela nasproti azijskemu Vzhodu naravnih meja in se je morala zmeraj braniti zoper sunke, ki so grozili od onodod.

Na zgodovinskem razpotju

V članku »Zahod in Vzhod« (»Slovenija« od 16. avg.) so izrečene značilne in resnične besede o Nietzscheju in njegovi filozofiji od ene ter o duhovnem jedru Evropeja od druge strani. Četudi je dotični profesor, kakor pravi pisec tega stavka, rekel: »Vse mogoče so ljudje že počeli, častili in učili; toda norca morejo povzdigovati v filozofiji le Nemci«, in vendar je res, kar je tudi v članku poudarjeno, da je Nietzschejeva filozofija odsev vprav močnega duhovnega jedra in miselnosti evropskega oziroma zahodnega človeka. Marsikak Evropec, ki morda to enostransko, a resnično filozofijo miselno odklanja, vprav tako duhovnost nosi v svojem srcu, ko se bori za svoj »jaz«, ki si ga zamišlja povišanega, ponadčlovečenega v novem družbenem redu, ki bi bil javno pokazan v izrazitem odklonu vsake demokracije.

Spoznati Nietzschejevo filozofijo se pravi, spoznati ogromna borbeno prizadevanja določenega tabora današnje Evrope. Evropa kot taka se od te strani bori za duhovno skrajnost — za nov svet s kulturno veličino v višave, kjer bi se duh, objektivni duh javljal v izrazu absolutne časti zgoraj in absolutne zvestobe, strahu spodaj. In to bi bilo realizirano poganstvo s svojimi svojstvenimi duhovnimi normami in subjektivnimi vrednotami. Tako je seveda od ene strani.

Svetovna dogajanja nam istočasno od druge strani prikazujejo prikrito in za mnoge še nejasno, le nekako nagonsko borbo za povsem nasprotno kulturno veličino, za povsem nasproten svet, v katerem bi se duh, objektivni duh javljal v izrazu kolektivne časti, kar bi ne bilo nič drugega kakor občestvena ljubezen

s svojimi svojstvenimi normami in subjektivnimi moralnimi vrednotami. V tem je tista prikrita borba za drugo skrajnost.

In to je tisto, kar je bilo tudi že poudarjeno v »Sloveniji«: Cezar ali Kristus — Na obzorju se torej porajata — ali vsaj hočeta porajati — dve duhovni skrajnosti: duhovni negativizem od ene in duhovni pozitivizem od druge strani — a sredina, duhovna sredina, kakor je vsaj ta čas videti, propada. Torej svet, ki se je v zgodovini ustvaril in ustvarjal na razvalinah največjega duhovnega ter s tem občestvenega zla — fevdalizma —, najbrž završuje svoje poslanstvo. Ali je bil ta svet predstavnik duhovnega in s tem občestvenega zla ali dobrega? Niti eno niti drugo. Bistvo tega sveta je bilo v kolebanju med zlim in dobrim; da, bistvo tega sveta je bila nekaka duhovna vmesnost. Duh, objektivni duh se je javljal v njem v obliki okrnjene, relativne, tako imenovane meščanske časti s svojimi svojstvenimi normami in subjektivnimi moralnimi vrednotami. Ta svet je bil kot tak vedno v večji ali manjši krizi, vedno je kolebal med zlim in dobrim. Človek je bil v njem individualno, osebno, dokaj svoboden. Lahko je mislil in delal tako ali tako. Eden je recimo cinično bogatel, drugi je bil zadovoljen s svojim krovom nad glavo itd. Ker je bil duh, objektivni duh, le relativen in kot tak le manj intenziven, zato je v tem svetu prevladovala in še prevladuje druga kozmična sila — narava. Človek se je zaradi tega povnanjil (zmateriiziral); znanstvenik se je posvečal prirodoslovju. V okrnjenosti duha, objektivnega duha, je človek slabil, izgubljal je tako rekoč »posluh« za duhovne norme in vrednote. Postajal je kruhoborec. In vendar — to je bil svet velike individualne osebne svobode in zato, vprav zato tudi svet velike moralne odgovornosti. To je bil svet moralne preizkušnje.

Vse to nas navdaja z mislijo, da smo kakor res na nekakem zgodovinskem razpotju, da smo res kakor v nekaki dobi velike duhovne mutacije, mène v dve smeri: k Cezarju od ene in Proticezarju od druge strani.

Svet, srednji svet, to smo hoteli poudariti, ki se je duhovno javljal v izrazu relativne oziroma meščanske časti, najbrž završuje svoje poslanstvo in v krčih se porajata dva duhovno močnejša, med seboj po tvarnih pogojih in etičnih vrednotah popolnoma nasprotna svetova.

Vsaj taka je duhovna perspektiva danes — jutri pa je že lahko drugače.

I. G. V.

GOSPODARSTVO

Uredba o narodni banki

Po dolgem časopisnem prerekanju raznih strokovnjakov se je vlada odločila, da spremeni zakon o Narodni banki. Uredba o spremembah tega zakona je bila objavljena 17. t. m. v »Službenih novinah« in naši dnevniki so jo v svojih poročilih krstili za uredbo o podražavljenju Narodne banke. V resnici pa ta uredba nikakor ne pomeni podražavljenja Narodne banke, kajti lastniki banke ostanejo slej ko prej dosedanja delničarji.

Glavne spremembe so v tem, da je dividenda, ki jo bodo v bodoče mogli prejmati delničarji, omejena na največ 8 odstotkov, ostanek dobička pa pripade državi in se uporabi za odplačilo njegove dolga pri Narodni banki. Poleg tega so pravice delničarjev omejene s tem, da bodo guverner in oba podguvernerja postavljeni s kraljevim ukazom, ostalih 22 upravnih svetnikov pa bo imenovanih za dobo 6 let. Delničarji bodo imeli le pravico voliti 4 člene nadzornega sveta, medtem ko bodo ostali 5 členi tudi imenovani.

Vseh teh sprememb pa ne moremo šteti za kakšno bistveno spremembo v osnovi

in poslovanju naše Narodne banke, kajti delničarjem je uspelo, da so dosegli, da uredba določa, da mora biti med imenovanimi upravnimi svetniki vsaj 11 delničarjev. Razen tega mora biti 12 členov uprave iz Belgrada. Zato moramo računati s tem, da kljub tej uredbi pri Narodni banki ne bo pomembnejših izprememb in da bo ostalo vse bolj ali manj pri starem. Prav posebno pa ta uredba ne pomeni nobene spremembe v pogledu decentralizacije bančnega poslovanja. Vse njeno poslovanje bo kot do sedaj odvisno od dobre volje gospodov v Belgradu.

»Hrvatski dnevnik« je sicer te spremembe označil kot etatizacijo banke in pohvalil finančnega ministra dr. Juraja Šuteja, da se mu je z vztrajnim delom in energijo posrečilo streči odpor finančnih magnatov in pripeljati Narodno banko na tisto pot, na katero bi bila morala že zdavnaj kreniti. Mi pa smo vsekakor mnenja, da je ta sodba »Hrvatskega dnevnika« veliko preoptimiistična in da uredba še daleč ne pomeni tega, kar se je prvotno zahtevalo in kar bi bilo tudi v korist Hrvatov in Slovencev. B.

Vrnitev k zlati veljavi

Italijanski gospodarstvenik Mario Mazzuchelli piše v vodilnem italijanskem finančnem časniku »Il Sole«, da se bosta Nemčija in Italija po dobljeni zmagi vrnila k zlati veljavi. Vse to da je v zvezi z načrti nemške vlade, da preide po vojni finančno vodstvo iz Londona v Berlin.

Razvoj v tej smeri ni prav za prav nič nepričakovanega. Novodobno gospodarstvo ne more prebiti zgolj s prvobitno zamenjavo dobrin, kakor je bilo navadno na prvi stopnji gospodarstva pri primitivnih ljudstvih. In ves sodobni klirinški promet ni nič drugega kakor zamenjalno gospodarstvo, četudi v velikanškem obsegu in na osnovi kar najmodernejšega preračunavanja. Razen tega pa vodi zamenjalno gospodarstvo neizogibno v avtarkizem. To je v omejevanje gospodarskega prometa. Tako omejevanje pa ima spet nujno za posledek manjšo izmeno dobrin in njih razdelitev v svetu, ali bolj naravnost povedano: obubožanje in revščino.

Sicer bi pa samo še na nekaj opozorili. Kljub vsem prezirljivim in mogoč-

nim besedam s strani gospodarstev in držav, ki nimajo zlate veljave, so prav te države dejansko najbolj pohlepne po zlatu. Kako bi sicer mogel kdo razložiti celo smrtno kazen v nekaterih državah za tihotapski izvoz tudi majhnih količin te kovine, če bi bila res za gospodarstvo tako brez pomena! Očitno torej zlato le hočejo imeti in njihno prerivanje te kovine je čudovito podobno preziru lisice, ki je razglasila grozdje za kisló, ko ga ni mogla doseči.

Tudi našim gospodarskim ljudem bi priporočali precej previdnosti, kadar ponavljajo od drugod sprejeta, a še ne preiskušena in še manj dognana valutarna gesla. Sicer bi se lahko znašlo vse naše gospodarstvo pred polomom tisti hip, ko bi bila klirinška izmena iz kakršnega koli razloga onemogočena. Pa tudi o tem naj bi premišljevali, kako postane lahko ena država pri teh gospodarskih načinih popolnoma odvisna, gospodarski suženj druge države z močnejše razvitim in bolj urejenim gospodarstvom.

izražanja, ker je premalo določen; ne, Bunc ga je zopet oživil in ga rabi za obrazilo, a ta izraz uporablja za pripone itd. (str. 31, 32 itd.); n. pr. na str. 32: »ženskega spola so imena s končnico -a, s končnico -ev...«, toda na str. 35 v naslovu beremo: »1. ženska sklanja z obrazilom« (v tisku je očitno odpadel -al). Kaj so to »glagoli nižje« in »višje vrste« (str. 31)? Cisto nove izraze in razlage, ki seveda nikakor ne sodijo v tak pregled, bo našel ponavljavec pri povratnih glagolih, ki jih deli na »stalne« in »nestalne« povratne, na »prave« in »neprave« povratnike. Nesrečen je tudi izraz »proste« besede za nezložene besede. Na str. 77 je sestavljavec zopet hotel doslednost dognati in neologizmom in arhaizmom dodati tujko še za tretjo vrsto novink, ki so »narejene popolnoma po tujem vzorcu« in jih krstil za »kalke (odbitke)«; ta beseda je našemu človeku tako popolnoma tuja, da je še pisec sam ni razumel, zakaj franc. le calque ne pomeni odbitek, marveč »pretis«, to se pravi kar se dá natančen posnetek; to bi s tujo besedo laže povedal s »kopijo« kakor z nerodnim kalkom. Ne moremo govoriti o »popolnih« in »nepopolnih« glagolih (str. 54 in 85), marveč le o glagolih nepopolnega pomena. Naj omenim k temu poglavju le še to, da je napačno razlagati izraz metaforo s slovenskim pripodoba, ker se ne v stvarnem ne v jezikovnem pogledu izraza ne krijeja. Dovolj o tem, čeprav vrsta takih napak in pomanjkljivosti še nikakor ni izčrpana.

Še huje kakor tako nedoslednost in zmedo v izrazih pa je treba obsoditi resnične grde napake, ki so se vrnile

v Pregled. Kako more repetitorij zavzeti stališče, da postavlja za pravilno, kar obsojajo doslej vse slovnice za napačno? Saj ima vsakdo pravico postavljati svojo misel v javnost, a v repetitorij in šolo ne, če stvar ni dognana. Če Breznikova slovnica in z njo vsa šola uči, da je napačno: Jutri pišemo nalogo itd., bi Bunc ne smel na str. 103 uvrstiti take rabe med redne pravilne nedovršne sedanjike: »Futurni (nedovršni sedanjik) stoji za označitev prihodnjega dejanja za prislovi, ki naznanjajo bodočnost: Jutri pišemo nalogo. Zvečer poje Kiepara. Jeseni potujem v Pariz. V nedeljo se vrši občni zbor.« Vsi ti zgledi so po Breznikovi in vseh dosedanjih slovnica za knjižno nabo napačni in prepovedani, tu pa so dobili domovinsko pravico pod točko e). Raba časov je sploh poglavje, ki je od konca do kraja zgrešeno, saj kaže naravnost neverjetne »novosti«.

Nedovršni sedanjik ima po njegovem tele pomene: »a) Pravi sedanjik pove, da se sedaj spričo mene nekaj godi: Oče kadi in čita časnik. Gledam, kako plavaš. b) Nepravi označa neko lastnost (!) ali poklic (!): Drava teče v Donavo. Oče dela v tovarni. Sin vozi na železnici. Sestra poje v zagrebški operi« (str. 102). Tak to naj bo »nepravi« sedanji čas, kakor da Drava ne teče sedaj in še zmeraj naprej v Donavo, kakor da je to njena lastnost ali poklic, ne pa neko stalno, trajno dejanje! In vse to menda samo zato, ker se to ne godi »spričo mene! Pod c) omenja gnomični sedanjik, pod točko d) sicer pravilno omenja rabo nedovršnega sedanjika kot historičen čas, a zgled je ponesrečen in je tak, da

bi ga dober stilist moral popraviti, če bi ga srečal, kaj šele, da bi ga navajal za zgled take rabe: »Ves utrujen je došel do velikanske obrasle skale in ni vadel dalje. Sede na skalo, gleda in gleda, okoli vlada temen mrak, on pa razmišlja, kaj ga še čaka.« Ta prehod iz preteklega časa v historični sedanjik je mnogo premalo nakazan, da bi mogel veljati za dobrega, toliko manj, ker ne sledi naprej nič posebnega, nič živahnega, nenadnega. Da je pomen pod e) v nasprotju z Breznikom in vsemi drugimi slovnici, sem že omenil. Pod f) pa beremo: »Izraža željo ali zapoved: Da si mi zdrav! Glej, da me opravičiš!« Želje in zapovedi ne izraža tu glagolska oblika, marveč stavčna zveza.

Podobne nesprejemljive trditve ima pri dovršenem sedanjiku (str. 103). Pod točko c) prav opredeljuje historični pomen tega časa, a zopet ima zelo nesrečen zgled, ki zavaja v napačno rabo: »Prijazno sem prišel k njemu, on pa se začne na lepem jeziti, me grdo ozmerja in nažene.« Tudi tu je prehod odločno prešibek in bi ga bilo treba uvajati z močnejšim veznikom, n. pr. tedaj pa se na lepem začne jeziti... Naravnost nerazumljivo je, da stavi med pomene dovršnega sedanjika tudi železnik: »e) Izraža željo in zapoved: Naj pride, kar hoče.« Za božjo voljo, saj to je vendar železni naklon, ne pa dovršni sedanjik. V tem pomeni je vsak železnik sedanjik, bodi že dovršen ali nedovršen, saj prav tako lahko rečem tudi: Naj hodi, kamor hoče, pa še klicaj bi postavil na koncu. Prav podobno nesmiselna je tudi naslednja točka: »f) V zanikanih vprašanjih poizvedujemo po vzroku: Zakaj

ne prideš? Zakaj ne popraviš strehe?« Saj prav tako lahko rečem: Zakaj ne delaš? in imam nedovršni sedanjik v isti rabi, zakaj ga torej ni navedel tudi tam? Ko bi bil vsaj to povedal, kar je res neka jezikovna posebnost, da sedanjik lahko pomeni dejanje, ki se je zmeraj godilo, samo v sedanjosti ne, n. pr.: Saj Janez zmeraj pridno dela, a danes ne prime za nobeno delo. A to so posebnosti, ki ne sodijo v repetitorij. Tudi pod točko d) so zgledi slabi, ker je tak voluntativni prezent razviden šele iz zveze, a sama na sebi imata v knjigi navedena stavka: »To kravo prodam« in »To kravo bom prodal« isti pomen.

A najhujše nas čaka pri predpreteklem času. Očem nisem mogel verjeti, ko sem bral pod odstavkom za predpretekli čas (str. 104): »Rabi se (predpretekli čas) v irealnih pogojih, časovnih, vzročnih in oziranih stavkih: Ko bi bil ubogal, bi bil srečen.« Kaj je to mogoče, da kdo pretekli pogojnik stavi pod predpretekli čas? Če se take stvari dogajajo na zeleni veji, kaj naj potem zahtevamo od neslavistov, da ne rečem od dijakov?! Brž sem pogledal k pogojniku, ali vendar to ni le zmoja. Ne, tam pozna en sam pogojnik, nič razločka med sedanjim in preteklim pogojnikom! Prav tako je nerazumljivo, če mi tlači »imperfekt« med predpretekli čas, ko je vendar treba o tem govoriti pri nedovršenem preteklem času. Skratka: poglavje o časih je tako, da bi vsak maturant moral biti odklonjen po teh odgovorih.

(Konče prihodnjic.)

Poravnajte naročnino!

K U L T U R N I P R E G L E D

Dr. Franc Ramovš — petdesetletnik

Pretekli teden je praznoval svoj petdesetletni jubilej eden od najvišjih vrhov slovenske znanosti in hkrati eden glavnih borcev in organizatorjev slovenske univerze ter Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, univerzitetni profesor dr. Franc Ramovš.

Prof. Ramovš je znanstvenik takega formata, da ga že danes lahko uvrščamo v isto vrsto z velikima slovenskima jezikoslovcema Kopitarjem in Miklošičem, v sodobni slavistični znanosti pa med njene največje predstavnike. Rodil se je 14. septembra 1890. leta v Ljubljani in tu maturiral na humanistični gimnaziji. Na Dunaju in v Gradcu je študiral indoevropsko komparativno gramatiko in slovansko filologijo ter 1914. letapromoviral na graški univerzi za doktorja filozofije. Svetovno vojno je prebil na soški fronti, odkoder se je vrnil šele 1918. leta in bil imenovan za docenta slovanske filologije na graški univerzi. Po prevratu se je vrnil domov in bil ob ustanovitvi ljubljanske univerze med prvimi imenovan za njenega rednega profesorja. Tu že nad dvajset let vzgaja slavistične generacije, podajajoč jim vse bogastvo svojih znanstvenih dosegov.

Znanstveno delo prof. Ramovša je izredno obširno in bogato. Že v začetku svojega jezikovnega študija si je prof. Ramovš izbral nalogo, da napiše Slovenscem historično gramatiko njihovega jezika, torej delo, ki ga je že Čeh Vondrák imenoval slovensko narodno nalogo. Temu cilju je bilo posvečeno vse Ramovševo znanstveno delo od zgodnjih akademskih let do danes. Njegovo znanstveno objavljane iz tega področja sega nazaj v leto 1913, ko se je njegovo ime prvič pojavilo v Jagičevem Arhivu. Tik pred vojno je objavil sintetično študijo »Slovenische Studien«, kjer prvi sistematično obravnava pojav in problem slovenske moderne vokalne redukcije. Razprava je v slovenski lingvistiki epohalna, saj je takorekoč ključ do razumevanja slovenskega jezikovnega razvoja tam nekje od 15. stoletja do danes. Česar si niti duhoviti škrabec niti ambiciozni Oblak nista mogla razložiti, to je kot s formulo natančno pojasnil mladi Ramovš. Poleg tega razprava dokazuje, da je bil Ramovš že tedaj edini človek, ki je suvereno razpolagal s poznanjem vseh pisanih in tiskanih virov slovenskega jezika tja do sredine 19. stol., najbolje pa poznal tudi vso pisano in mnogokdaj zapleteno raznolikost in bogastvo slovenskih dialektov in govorov. Ramovš je s svojo »Moderno vokalno redukcijo« pojasnil eno od osnovnih gibov slovenskega jezikovnega razvoja, razvojno tendenco, ki je za slovenščino tako značilna in njej tako svojska, da je postala kriterij slovenske jezikovne individualnosti. Če je bila že škrabčeva razprava »O glasu in naglasu« epohalna, moremo to s tem večjo upravičenostjo reči o Ramovševi.

Po vojni, ko je prišel Ramovš na ljubljansko univerzo, so se njegove razprave vrstile druga za drugo. Vsaka od njih je bila kamen v zgradbi historične gramatike slovenskega jezika. Obravnavale so večinoma drobne probleme iz razvoja slovenskih glasov, akcenta in oblik. Mnoge od njih pa so tudi sintetični pretrsi poglavitno iz slovenske historične gramatike. Vzporedno s tem je rasel Ramovšev študij slovenskih narečij, ki se mu je nazadnje izoblikoval v veliko »Dialektološko kartico« in knjigo »Dialekti« ter vrsto razprav s tega področja. Svoje znanstvene izsledke je Ramovš objavljaval v domačih in tujih znanstvenih revijah in zbornikih. Vsaka od teh razprav je izdajala jezikoslovca in sistematika, kakršnega Slovenci do sedaj še nismo imeli in kakršnega tudi med tujimi znanstveniki težko najdemo.

Svojo historično gramatiko je Ramovš zasnoval v sedmih knjigah. Doslej sta iz te serije izšli dve: Konzonantizem in Dialekti. Bogastvo, ki je nakopičeno v teh dveh knjigah, bo še dolgo ostalo neizčrpano. Mislim, da ga ni problema iz slovenskega konzonantizma, ki bi ga Ramovš ne odkril in vsaj načelno že ne rešil. Pri podrobnem študiju boš pri dialektičnih variantah gotovo Ramovšu lahko še marsikaj dodal ali ga gledena

geografski razseg nekaterih pojavov pomnožil, dopolnil ali vsaj preciziral, bistveno novega pa zlepa ne boš našel. O tem se človek najbolj prepriča, če se podrobno ukvarja s katerim od slovenskih dialektov.

Nadaljnje izdajanje svoje historične gramatike so Ramovšu preprečili stroški, ki jih tako delo nujno terja od založnice. Da vsaj nekoliko zadosti potrebam in željam za slovenski jezik zanjajočega občinstva, je Ramovš napisal »Kratko zgodovino slovenskega jezika« I. in jo izdal pri Akademski založbi. To delo je knjiga, kakršne ji v slavistični literaturi doslej še nisem našel primera. Tako kot piše Ramovš, bi utegnil pisati le še kak Hujer ali že umrl Meillet. In značilno je, da sta oba ta dva slavista tudi indoevropeista, kar je tudi Ramovš. Ramovšev stil je živahen, plastičen in duhovit, reči moremo esej iz lingvistike, čeprav obravnava težke jezikovne probleme. Kljub temu delo na svoji znanstveni preciznosti in vrednosti ni prav nič utrpelo, kar se znanstvenikom ob takem poljudnem načinu pisanja tako rado dogaja.

Od ostalih znanstvenih Ramovševih del naj omenim le še izdajo Brižinskih spomenikov, ki jo je priredil skupno z zgodovinarjem prof. Milkom Kosom.

Petdesetletnica Francéta Bevka

Številnim slovenskim kulturnim delavcem, ki so v zadnjem času dosegli petdeseto leto, se je v torek 17. septembra pridružil Francé Bevk, najplodovitejši sodobni slovenski pisatelj. Njegovo delo je zelo mnogovrstno: Bevk je romanopisec, novelist, pisatelj ljudskih povesti, pesnik, člankar, časnikar in borec za narodne pravice. Nič čudnega ni, če je tako mnogovrstno delo tudi po svoji vrednosti dokaj različno, poleg močnih, skoraj dokonanih umetnin najdeš tudi mnogo povprečnega in manj vrednega blaga. Kajti Bevk je pisatelj po poklicu in si mora s tem služiti tudi kruh. Borba za dostojno življenje in neprestano ubijanje z drobnim delom dušita in prekrivata njegov elementarno močni naravni pripovedni talent. Nad vsem njegovim življenjem visi nekaj levstikovske tragike. Toda kljub vsem

Komur jezikovni in zgodovinski problemi, ki so se pletli okoli tega najstarejšega slovenskega jezikovnega spomenika, niso znani, se mu ta izdaja ne bo zdela nič posebnega. Tako skromen in kategorično pisan je namreč njen uvod. In vendar skriva jezikovna interpretacija tekstov v sebi nešteto težkih, a že v drugih Ramovševih razpravah rešenih problemov. Njegovi »Brižinski spomeniki« so najpopolnejša izdaja tega spomenika in najvernejši prikaz slovenskega jezika 10. stoletja.

Popolnoma napačna bi bila misel, da je to že vse Ramovševo delo. Nikakor ne. Ramovš je zgradil že ves sistem historične gramatike, le da slovenska kulturna javnost o tem še ni poučena. Izsledki njegovega obširnega dela pač že prodirajo v slovensko srednjo šolo, dasi še niso objavljeni. Mnogo pa bi vedeli o tem povedati njegovi učenci, ki so poslušali in sledili njegova predavanja. Slovenska historična gramatika je dovršena, omogočiti ji je treba le še njeno izdajo. To je velika dolžnost, ki jo ima Slovenija do velikega znanstvenika. Ves Ramovšev znanstveni napor je namreč veličasten in neizpodbiten zagovor slovenske kulturne in jezikovne tvornosti, avtonomnosti in individualnosti, ki so jo še nedavno nekateri skušali zanikati in izpodbiti. Profesorju Ramovšu pa ob njegovem jubileju čestitamo in mu želimo še mnogo let.

—tl—

preizkušnjam in težavam, ki jih je prestal in ki jih še doživlja — saj niti svojega jubileja zaradi sedanjih težkih časov, kakor beremo v »Istri«, menda ne bo mogel praznovati v krogu svojih domačih — kljub vsemu temu Bevk ne utrudno dela, samo dela in noče odnehati. Ta neomajna volja do dela za narod je svetel zgled in opomin mnogim možem njegovih let ali celo nekoliko mlajšim, ki žive v mnogo lažjih razmerah, pa so vseeno odnehal in omahnili, še preden so izvršili svoje poslanstvo. Španski mislec Ortega y Gasset je z ostro besedo imenoval take ljudi »zločinski rod, ki se vleče skozi življenje v večnem nesoglasju s samim seboj, razbit in strti v kali življenja«. Bevk ne spada med te mrtve ude našega narodnega telesa. To je svojevrstna dragocnost njegovega jubileja.

n.

Glasovanje gledališkega občinstva

Od gledališke uprave smo prejeli:

Narodno gledališče, ki je državna kulturna ustanova, mora biti resnična last naroda, to je njegovih najširših plasti. To pa je mogoče le, če sodelujeta gledališče in občinstvo v čim tesnejši zvezi in v skupnem prizadevanju pospešujeta njegov razvoj. Drug drugemu sta enako potrebna: dobro gledališče je pogoj za narodov duhovni razvoj in izgublja brez živih stikov z njim svoj najplemenitejši namen. Prav tako pa potrebuje tudi gledališče v narodu največjo oporo, saj mu daje življenjsko upravičenost. Zveza med gledališčem in občinstvom, ki ljubi in ceni umetnost ter se zaveda njenih vrednot, mora postati v bodoče še močnejša. Zato pa je sklenila uprava Narodnega gledališča v Ljubljani, da bo pritegnila zanimanje najširših slojev naroda na ta način, da jim bo dala mogočnost, da glasujejo.

Uprava Narodnega gledališča vabi vse gledališke obiskovalce, da imenujejo ne glede na že priobčeni letošnji gledališki spored, tri operna in tri dramska dela iz domače ali svetovne muzikalne ali dramatične knjižnosti, ki bi jih želeli videti v bodoči sezoni.

Gornje naj javi vsak, ki se bo udeležil razpisanega glasovanja, pismeno na naslov gledališke uprave. Dopis naj bo podpisan s polnim imenom in naj bo naveden naslov. Rok glasovanja se začne z današnjim dnem ter teče do konca tekočega meseca.

Uprava Narodnega gledališča bo nato razglasila uspeh glasovanja ter bo po mogočnosti upoštevala želje našega gledališkega občinstva. Že pri pevski tekmi, ki je bila konec preteklega sezone, je dokazalo svoj kritični čut in umetniški okus. Zato ni dvoma, da bo tudi to gla-

sovanje doseglo enako poveljen uspeh. Dolžnost občinstva je, da pokaže svoj smisel za soodgovornost, ko bo soodločevalo o kulturni ravni svojega narodnega gledališča.

NAŠE REVIE

„Dom in svet“ št. 7

Debeljakov »Dom in svet« stalno podarja svoj leposlovni značaj, zato začneja vsako številko s pesniškimi prispevki. Tudi v tem septembrskem zvezku so na prvem mestu ponatisnjene tri pesmi iz pravkar izdanih zbirk obeh glavnih pesnikov te revije: dve iz zbirke Severina Šalija »Slap tišine«: oblikovno izbrušena refleksija »Molitvenik« in značilno zadržana erotična »Pojdiva« ter ena bolj živo ljubezenska »Ko zarja vzpne se...« iz Dušana Ludvika zbirke »S potepuško palico«. Ostala poezija te številke je komaj povprečno blago: tako resignirana »Moja pesem« Zdenka Ocvirka, sonet »Srebrne sanje« Šalijeve občudovalke in posnemovalke Pepci Marine z akrostihom njenemu pesniškemu vzorniku in še dva soneta Karla Rakovca: »Ogledalu« in »Primicovi Julji« oba z akrostihom. Med tem, ko je prvi med omenjenimi tremi soneti še nekam šaljivsko tekoč in gladek, se Rakovčevima dvema poleg vsebinske votlosti mnogo preveč pozna kovanje verzov in iskanje rim, da bi ju sploh še mogli imenovati z imenom poezija. Zlasti prva kitica drugega soneta, tista o luni, je skoraj opravičilo za znano banalno definicijo o pesništvu. Objavljanje take »litrike« v reviji, ki se sklicuje na bogato izročilo, je znamenje svojevrstnega okusa.

Janez Jalen še nadalje razpleta svojo kaznilniško zgodbo »Ograd«; iz do sedaj objavljenega je videti, da se ne more prav razživeti in da se bolje znajde v takih gorenjskih kmečkih povestih, kakor je na primer »Trop brez zvoncev«, ki že drugo leto izhaja kot uvodna povest v »Mladiki«. Druga proza je nadaljevanje Bevkove novele »Otrok«, ki pa bo končana šele v eni prihodnjih števil. Pod malo preveč obetajočim naslovom »Nove smeri v raziskovanju slovenskih ljudskih izročil in Lepa Vida« nakazuje mladi narodopisec Milko Ukmar z vzporednim navajanjem gradiva iz slovenskega in italijanskega oziroma furlanskega ljudskega slovstva, v kateri smeri bi bilo treba dopolniti raziskovanje naše narodne pesmi. Posebej ljubljana sam revizijo in dopolnila k Grafenauerjevim zaključkom o »Lepi Vidi«, za zdaj pa samo opozarja na sorodne motive v albanski in italijanski narodni poeziji. Jože Kastelic je napisal obširno oceno Isačenkove knjige »Slovenski verz«; ta nadrobni kritični pretres zanimivega Isačenkovega formalističnega dela je gotovo najboljši od vseh dosedanjih recenzij, ker sloni na bogatem poznanju antične in moderne metrike. Takoj v začetku pa se je ocenjevalcu primerila majhna pomota, da je »Stihoslovje« I., ki je delo dr. Nikolaja Omerse in je izšlo v Celju l. 1925 (ne 1915), pomotoma pripisal prevajalcu Homerja Francu Omerzi. — Za nekaterimi drugimi knjižnimi poročili slede še gledališka poročila (M. Tome in Vran) in končno »Zapiski«, kjer piše J. Lovrenčič o Gregorčičevih prigodnicah.

Jezikovni kotiček

Še o reklami

Posiljam vam za »Jezikovni kotiček« primer »jugoslovenščine«, ki so jo delili na našem velikem semaju tistim, ki so se zanimali za radijske aparate.

Tvrdka H. Suttner, Ljubljana

Aleksandrova cesta 6 — telefon broj 34-70

pravi na svojih perspektivah:

Ob priliki konstrukcije nove Philips Super 4 serije, vodili smo račun o štirih važnih činjenicah:

vporabi najboljih sirovin, poboljšanju prijema, čim bolj nizkih cen in automatskem udešavanju.

Kljub težke situacije industrije vzpeli smo popolnoma v našim težnjama. Sledi naš novi program. Pregledajte in slušajte ga sami! Prepričali se boste, da je Philips res bil in ostal pojem kvalitete!

Nato sledi opis posameznih aparatov. Vseh ne bom našteval, le najboljšega za primer:

Philips 915

8 elektronski super čudo precizne mehanike — radio klavir — osobita skala kradkih valov, katera omogoči momentano identifikiranje kradkovalnih posaj, kakor pri srednjih valov — koncertni zvočnik — reflektor zvoka — spremljivi selektivitet — moč na in zvesta reprodukcija — vsaka tipka se lahko vporabi za bilo katero postajo, na dolgem, srednjim in kradkim valima — gluh udešavanje — kontrola valnih dolžin — izvrsten prijem kradkih valov — tri valna področja — vsako valno področje ima svojo skalo — brez zrealne frekvence na kradkim valima — magično oko — zelo občutljivo automatsko feding izjemenjenje — priključek na drugi zvočnik in gramofon — kolo za razne napetosti toka — rdeče ekonoimčne MINIWATT E elektronke — velika in vkusna lesena hišica iz plemenitega lesa.

Opisu tega aparata so podobni tudi opisi vseh drugih aparatov te trvdke.

No, sem si mislil, ko sem pregledal ta list, če so aparati taki kakor njihova reklama, tu res ne smem izbrati.

K. M.

„Reklama“

V »Sloveniji« z dne 7. septembra t. l. sem priobčil jezikovni zapisnik pod zgorajšnjim naslovom, v katerem sem grajal v oglasu grosupeljske vrvarne tudi besedo »vozišče«, češ da je nepravilna. Po učen sem pa bil, da z besedo »vozišče« oglas ni mislil »vozlanja«, ampak vožnjo z živinsko vprego (poveznico). Pomoto s tem popravljam.

J.

Urejuje in izdaja: Vitko K. Musek, Ljubljana